

TEPEBAŞI'NDAN SİLİNER TARİH: ERMENİSTAN VE FRANSIZ ORTAKLIĞIYLA AZERBAYCAN MİRASINA SON DARBE - 12.12.2024

Abulfaz BABAZADEH

Blog No: 26
12.12.2024

Abulfaz BABAZADEH(*)

Batı Azerbaycanın tarihî, kültürel ve etnik mirası üzerinde yıllardır süren baskılar, Ermenistan yönetiminin bilinçli politikaları ve uluslararası camianın kayıtsızlığı ile her geçen gün daha büyük bir trajediye dönüşmektedir. Özellikle Erivan şehrindeki son Azerbaycan mirası izi olan Tepebaşı Mahallesi'nin yıkılması planları, tarihî bir kimliğin silinmesine yönelik açık bir girişimdir. Bu süreçte Fransanın Lyon Belediyesinin Erivan yönetimiyle iş birliği yapması ise bu trajedinin boyutlarını daha da genişletmektedir.

Tepebaşı Mahallesi'nin konusu, her geçen gün daha da kötüleşen durumuyla daha da güncel hale geliyor. Ancak sorun bununla sınırlı değil; zira bugün Erivan makamları, mahallenin tamamen yıkılarak yerine yeni, Ermeni tarzı bir yapı inşa edilmesini planlamaktadır.

Tarih alanında uzman olan, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi Bölüm Başkanı ve tarih doktorası sahibi Nazim Mustafanın temel araştırmaları, 19. yüzyılın başlarında Erivanda 7 kervansaray olduğunu ortaya koyuyor. Şehrin merkezinde, 400x400 m boyutlarında Büyük Meydan adında bir alan bulunuyordu. Diğer önemli alanlar ise Han Bağı (Han Bahçesi), Zal Han, Hüseyinali Han bahçeleri ve Fahla Çarşısı Meydanıydı. Panah Han Makinskinin konağının bulunduğu alan, yakın geçmişe kadar Panah Han Meydanı veya Panah Han Bulvarı olarak biliniyordu. Ancak günümüzde bu alan, Saharov adıyla anılmaktadır.

Erivan'da Şark mimarisi tarzında inşa edilmiş dokuz hamam bulunmaktaydı: Şaher, Zal

Han, Şeyhülislam, Mehdi Bey, Hacı Beyim, Tepebaşı, Hacı Ali, Hacı Fetali, Kerim Bey. Zal Han hamam kompleksi, Erivanın merkezindeki Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu yerde yer alıyordu. Bu hamamda müzikli akşamlar için özel odalar ayrılmış, ayrıca bir yeraltı çayhanesi bulunmaktaydı.

O dönemin Erivan sokakları da dikkat çekicidir: Şeriat, Kervansaray, Gala, Sultan, Çolmakçı, Nahçıvan, Pazar, Daşlı, Paşa Han, Garibler Ocak, Değirmenli, Cami, Fahla Pazar, Tepebaşı, Kabristan, Naib, Mir Cefer, Rüstem Han, İmamre, Korbulak, Bey, Keten, Dükkanlı, Sallahlar ve diğerleri.

Erivanda 1473 bahçe bulunuyordu, bunların 772si şehir içinde yer alıyordu. Sardar Bağı, Dalma, Abbasdareyi, Abuhayat, Keşahlı, Kızılkale, Dara Bağı, Sevizkari, Hüsrevabad, Söğütlü, Gül Deresi, Kankan, Karpikhane gibi bahçe isimleri, Erivanın çok ötesinde ün kazanmıştı. Erivan bahçelerinin ürünleri, kurutulmuş halde Avrupaya ihraç edilmekteydi.

Tarihi kaynaklarda yaklaşık 15 camiden bahsedilmektedir. Bunlar arasında Mavi Cami (veya Hüseyinali Han Camii), Tepebaşı, Zal Han (veya Şehir Camii), Sartib Han, Hacı Nevruzali Bey, Kale Camii (Sardar veya Abbas Mirza Camii), Demirbulak, Hacı Cafer Bey, Recep Paşa, Muhammed Sartib Han, Hacı İnam ve iki Ermeni kilisesi bulunmaktadır. Erivan'ın minareleri, şehrin Müslüman bir yerleşim yeri olduğunu uzaktan bile göstermekteydi.

1902 yılında Erivan Valiliği İstatistik Komitesinin Edelson matbaasında 1902 Yılı Erivan Valiliği Hatıra Kitabı basılmıştır. Bu kitapta, Erivan Valiliğinde 310 caminin bulunduğu ve bunlardan yedisinin Erivan şehir merkezinde yer aldığı belirtilmiştir.

2001 yılının sonunda, Emir Saadın mezarı çevresinde düzenleme çalışmaları, Türkmenistanın Ermenistan Büyükelçiliğinin finansmanıya gerçekleştirilmiştir. Emir Saad Türbesi, bugün Ermenistanda koruma altındaki tarihi eserler listesine Türkmen emirlerinin ailesine ait türbe olarak dahil edilmiştir.

Avrupa ve Rusyadan gelen gezginler ve araştırmacılar arasında Jean Tavernier, Jean Chardin, James Morier, Ivan Chopin, Dubois de Montperre, Kontes Praskovya Uvarova, Henry Lynch, akademisyen Nikolay Marr ve diğer isimler yer alır. Bu kişiler farklı zamanlarda Erivani, özellikle de Han Sarayını, Aynalı Salonunu ve Yazlık Köşkünü ziyaret etmiş, kalede ve şehirde gördükleri camiler, kervansaraylar, havuzlar ve hamamları eserlerinde tasvir etmişlerdir.

Sardar Sarayı 1914 yılında yıkılmış, 19. yüzyılın ikinci yarısında Mirza Kadim Erivanî tarafından sarayın duvarlarına yapılmış 2x1 metre boyutundaki portreler ise duvarlardan sökülerek Tiflis Askeri Tarih Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Ermenistanda Sovyet yönetimi kurulduktan sonra Ermeni vandalları camileri birer birer yıkmaya başlamış ya da işlevlerini değiştirmiştir: Güney Kafkasyanın en büyük camisi olan Mavi Camide Erivan Tarih Müzesi açılmış, Zal Han Camii ise sanatçılar için bir sergi salonuna dönüştürülmüştür. Sadece Demirbulak Camii 1988 yılına kadar asıl amacına hizmet etmiş, ancak günümüzde o da tamamen yok edilerek yerine bir gökdelen inşa edilmiştir.

Günümüzde modern Erivan şehrinde Azerbaycanlılara ait izlerin kaldığı tek bölge Tepebaşı mahallesidir. Bu mahalledeki Hacı İmamverdi Camii, Abbasgulu Han Erivanlının konağı, Ahund mahallesi, Şeyhülislam, Asad Bey, İmarat, Adalyar, Daşlı gibi sokaklar hâlâ Azerbaycanlılara ait izler taşımaktadır. Ancak Ermenistan hükümeti, bu tarihi mahalleyi tamamen yıkarak modern binalar inşa etmeyi planlayarak Azerbaycanlıların izlerini tamamen silmek istemektedir.

Modern Ermenistandaki Azerbaycanlılara ait tarihi ve mimari eserlerin kasıtlı olarak yok edilmesi ve sahiplenilmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve UNESCO'nun 1954 ve 1970 yıllarındaki sözleşmeleri başta olmak üzere uluslararası insancıl hukukun ağır bir ihlalidir. 1905-1906 yıllarındaki toplu katliamlar, 1918-1920 soykırımı, 1948-1953 ve 1988-1989 sürgünleri, Erivanın Azerbaycanlı kimliğini tamamen değiştirerek Ermenilerin lehine tek etnik bir şehir haline getirmiştir. Ermeniler, Azerbaycanlılara ait maddi ve kültürel izleri silerek oluşturdukları bu tek etnik Ermeni şehirde şimdi de Azerbaycanlıların izlerini tarih kitaplarından silmeye çalışmaktadır.

Ermenilerin iddialarına göre Erivanda bulunan ve günümüze kadar ulaşan Azerbaycanlılara ait eserler, tarihin çarpıtılması yoluyla Fars, Türkmen veya Moğol eserleri olarak adlandırılmalıdır. Bu durum, eserlerin gerçek sahiplerini unutturarak Azerbaycanlıların tarihî hafızasını yok etmeyi amaçlamaktadır.

Bunun yanı sıra bugün, Tepebaşı mahallesinin yeniden yapılandırılması adı altında Ermenistan makamları, Fransızlarla iş birliği yaparak Azerbaycanlı mirasını tamamen yok etmeyi planlamaktadır. Ermeni medyası, Erivan Belediyesi ve Fransız Lyon Belediyesi tarafından hazırlanan ve Erivan proje şirketi tarafından yürütülen Tepebaşı mahallesinin yeniden yapılandırılması projesinin pratik aşamaya geçtiğini bildirmiştir.

Bu bağlamda, Erivan Belediye Başkan Yardımcısı Tigran Avinyan ve Fransız Lyon Belediye Başkanı Grégory Doucet, Tepebaşı mahallesini ziyaret ederek Hacı İmamverdi Camii de dahil olmak üzere bazı tarihi yapıları incelemişlerdir. Resmî açıklamalara göre taraflar, Erivan ile Lyon arasında kurulan sıcak ve dostane ilişkilerin bu önemli kentsel proje için sağlam bir temel oluşturduğunu belirtmiştir. Kısa süre içinde Ermeni ve Fransız uzmanlar, mahalle sakinlerini de tartışmalara dahil ederek çalışmalara başlayacaklardır. Bu girişimin amacı, bu tarihi mahallenin orijinal dokusunu koruyarak kentsel çevrede yeni ve geleneksel unsurları birleştirmektir.

Bu arada Azerbaycanlı bilim insanları ve uzmanlar aylardır alarm durumunda, bu nedenle birçok kez uluslararası kuruluşlara başvurarak Tepebaşı mahallesindeki sözde yeniden yapılandırmanın asıl amacının Azerbaycanlıların izlerini tamamen silmek olduğunu hatırlatmışlardır.

Özellikle 5 Temmuz 2022 tarihinde bir grup Azerbaycanlı bilim insanı ve sivil toplum temsilcisi, UNESCO Genel Direktörü Audrey Azoulayi Eriyanda, özellikle Tepebaşı mahallesinde Azerbaycan halkının milli, kültürel ve tarihi mirasının kasten yok edildiği konusunda bilgilendirmiştir. Ancak, Azerbaycanın Karabağ ve Batı Azerbaycan ile ilgili çağrılarını son 30 yıldır olduğu gibi dikkate almayan UNESCO, bu başvuruyu da görmezden gelmiştir. Üstelik, Azerbaycan halkının tarihî ve kültürel mirasına yönelik bu kentsel ve kültürel soykırıma Fransız Lyon Belediyesi de dahil olmuştur; bu belediye, Ermeni diasporasıyla ün kazanmış bir belediyedir.

Böylece, kültürel mirasın korunmasından sorumlu uluslararası hukuk aktörlerinin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Merkezi Paris'te bulunan UNESCO, böyle Ermeni maceralarına girerek uluslararası kuruluşu itibarsızlaştırmakta, bu da dünya kamuoyunda başka bir utançtan öteye geçmemektedir.

** Kültür bilimler uzmanı, siyasi analist ve sanat eleştirmeni / "Bakü İşçisi" gazetesinin Baş Redaktör Yardımcısı / Azerbaycan Gazeteciler Birliği üyesi / abulfaz@br.az*

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: BABAZADEH, Abulfaz. 2026. "TEPEBAŞI'NDAN SİLİNER TARİH: ERMENİSTAN VE FRANSIZ ORTAKLIĞIYLA AZERBAYCAN MİRASINA SON DARBE - 12.12.2024." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2024 / 26. Aralık 12. Erişim Mayıs 05, 2026. <https://avimbulten.org/Blog/TEPEBASIN-DAN-SILINEN-TARİH-ERMENİSTAN-VE-FRANSIZ-ORTAKLIĞIYLA-AZERBAYCAN-MİRASINA-SON-DARBE>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır